

● Dalarnas natur

Svampar är det ingen

Sedan lång tid har svamparna i många sammanhang varit föraktade i Sverige. Tvi hälvett, då söpp, skrev Gustaf Fröding. Floras vandrare pack, undslapp sig Carl von Linné inför svamparna. Han prövade att placera dem i en egen grupp som han kallade Chaos inom Vermes (maskar).

De här citaten ger dock en orättvist mörk bild av svamparnas betydelse under lång tid i vår del av världen. Särskilt tickorna har av människor använts för tekniska och kosmetiska ändamål, som till exempel tändmedel, glödbevare och parfym. Vi vet också att svamp nyttjats som berusningsmedel och medicin, användningsområden som tyvärr levt kvar in i vår tid.

Efter en blygsam start som kulinarisk begivenhet inom vårt lands högre stånd för cirka 400 år sedan utvecklades inom överklassen smaken för matsvamp under tre sekl. Från mitten av 1900-talet har dock svampintresset gradvis breddats och kantareller med flera har nu blivit införlivade med råvarorna i svensk husmanskost. Själva svampplockningen har på senare tid till och med börjat betraktas som en faktor av betydelse för folkhälsan då den nämns vid sidan av skogspromenader och bärplockning som föredömliga friluftssaktiviteter.

Vad har den här inledningen med rödlistan att göra? Jo, den allmänna attityden till en organism-grupp spelar en viktig roll för diskussionen om dess betydelse. Motiveringarna till rödlistorna är egentligen politiska. Många människor med engagemang för natur och miljö har fått politisk acceptans för att bland annat i form av rödlistor beskriva och rangordna hoten för de arter som biologerna har god kunskap om. Dessa biologers publikationer och budskap är också bidrag i en demokratisk process med målet att åstadkomma en politik för större hänsyn till grundläggande naturliga förutsättningar.

På ett opretentiöst och genialiskt sätt förklarade indianhövdingen Seattle för 200 år sedan en av svamparnas centrala roller i våra naturliga biologiska system: Vi är förvisssade om att allt hänger samman.

Av Dalarnas 50 rödlistade ängssvampar är 14 arter upptagna på den globala listan. Vi har alltså ett stort regionalt ansvar, skriver

Utifrån sin traditionella kunskap om naturen gav han sin tolkning av det som pedagogiskt lagda forskare i dag kallar för wood-wide-web, skogens internet. Det utgörs till största delen av mycelträd från svampar vilka i omfattande nätverk tillsammans med tunna rötter av träd, andra kärlväxter och andra svampars trådar i otaliga kombinationer genomväver de övre marklagren. Dessa system har central betydelse för utbyte av näring, vatten och signalsubstanser mellan "abonenterna".

Tala om centrala funktioner i systemen! Samver-

kansorganen mellan svampträd och rotspet-sar kallas för mykorrhiza, och de svampar som är involverade i verksamheten för mykorrhizasvampar.

En stor andel av de svampar som inte jobbar med näthandel och informationsutbyte arbetar som återvinningscentraler genom att för sin överlevnad bryta ned döda växtdelar och annat dött biologiskt material. De här svamparna kallas för nedbrytare (saprofyter). Demonterade komponenter återgår till stor del därefter till sammansättningsfabriker för återuppbyggnad av nyttig-

heter i naturen. Kretslopp sluts och allt kan fortsätta utan att vi kvävs av "so-poor" eller förgiftas.

Rödlistor beskriver på vetenskaplig grund hoten för arter i de samarbetande livsvävar som vi är beroende av. För de flesta av oss biologer är de fakta som framträder uppenbara, men för människor med andra kunskaper och lojaliteter kan det vara annorlunda. Problemen att nå förståelse för den övergripande situationen och för tidsperspektiven är stora. Och om många människor får förståelse, så finns hinder i form av samhälleliga system och individuella

Sedan lång tid har svamparna i många sammanhang varit föraktade i Sverige. Tvi hälvett, då söpp, skrev Gustaf Fröding.

CHEFREDAKTÖR
Göran Greider
goran.greider@daldadem.se
Tel 023-475 86

LEDARSKRIBENT
Robert Sundberg
robert.sundberg@daldadem.se
Tel 023-475 93

DALA-DEMOKRATEN

SOCIALDEMOKRATISK MORGONTIDNING GRUNDAD 1917.

● **CHEFREDAKTÖR**
Göran Greider
goran.greider@daldadem.se

● **ANSVARIG UTGIVARE**
Peter Carlsson
peter.carlsson@daldadem.se

● **STF UTGIVARE**
Christian Larsen
christian.larsen@daldadem.se

● **KONTAKT**
Växel: 010-709 70 00
Måndag-fredag kl 8.00-17.00
Postadress: Dala-Demokraten,
Box 825, 791 29 Falun
Besöksadress: Zettergrens väg 7-9,
Falun (på Ingårsvägen)

● **WEBBPLATS**
www.dalademokraten.se

● **CENTRALREDAKTIONEN**
Tel: 023-475 75

E-post: red@daldadem.se

● **ANNONSERING**
Tel: 010-709 70 00

● **TF FÖRETAGSMARKNADSCHEF**
Joakim Gustavsson
joakim.gustavsson@mittmedia.se

● **FÖRETAGSANNONS**
Tel: 023-475 00

E-post: annonsera@mittmedia.se

● **KUNDSERVICE**
Tel: 010-709 79 00

Mån-tor 8-17, fre 8-16
dalademokraten.se/kundservice

● **PRENUMERATION**
Prenumerationspriser 2020

Gäller vid tillsvidareprenumeration

Komplett: Papperstidning, e-tidning

och allt digitalt innehåll 262 kr/mån.

Hjelp: Papperstidning, e-tidning

och allt digitalt innehåll 262 kr/mån.

Plus Premium: E-tidning och allt

digitalt innehåll 199 kr/mån.

Företag Komplett: Papperstidning,

e-tidning och allt digitalt innehåll

524 kr/mån.

Företag Digital: E-tidning och allt

digitalt innehåll 299 kr/mån.

För mer information gå in på

kund.mittmedia.se/paket/dd

● **PUBLICERINGSPÅRNING**

För insikt, ej beställt, material

ansvaras inte. Allt material lagras

digitalt, publiceras och tillhand-

hålls i digitala medier liksom

i tidningens arkiv. Den som sänder

material till tidningen anses medge

sådan digital lagring och publicering

samt sådant tillhandahållande.

Utebliven tidning
Anmäl på dalademokraten.se/
kundservice

Eller ring 023-79 49 00

Telld: mån-tor 8-17, fre 8-16

Läs e-tidningen på

daldademokraten.se

som kan komma undan

Anders Janols som är ordförande i Svampklubben Skogsrisikan. På bilden ser vi gyllenspindling.

Artikelserie om Dalarnas natur

I en rad artiklar kommer aktiva i olika föreningar att skriva om tillståndet för den biologiska mångfalden i Dalarna. En gång i veckan, på tisdagar, kommer deras artiklar att publiceras. Denna och kommande texter har tagits fram i samverkan mellan ordförandena i de ideella föreningarna.

FOTO: ANDERS JANOLS

försvarsmekanismer. Ingen kommer undan politiken (Ola Magnells ord, sjungna av Marie Bergman).

Den grupp av svampar som först började uppmärksammas som indikatorer på biologisk rikedom och förändringar var vedsvamparna. Redan före den första nationella rödlistan år 2000 hade SLU, Sveriges Lantbruksuniversitet (Ingelöf, T. m. fl. 1987) givit ut Floravärd i Skogsbruket. Gradering och kategorier överensstämde till största delen med de indelningar som blev gängse i de senare rödlistorna.

I den här första publikationen ingick 50 stycken svamparter, varav 39 vedsvampar. En förklaring till att vedlevande svampar inledningsvis gavs så stort utrymme är att de så uppenbart är hotade. De då sedan cirka 40 år helt dominerande avverkningsmetoderna hade på ett dramatisk sätt börjat reducera mängden död ved av olika åldrar i skogarna.

Samtidigt, år 1987, hade den ideella föreningen Steg-före fått ett starkt genomslag med sin metod att med hjälp av bland annat vedsvampar identifiera biologiskt rika skogar. Steg-före kom att bilda skola

Här kollas vedsvamp upp.

FOTO: ANDERS JANOLS

för både ideellt verksam naturvårdare och många av dem som arbetade inom dåvarande Skogsvårdsstyrelse.

Det medförde tyvärr att

Bergslagens och södra Sveriges skogar till stor del glömdes bort. Där fanns sedan många seklers bergsbruk och annan exploatering svag kontinuitet av

vedsvamp. I Skogsstyrelsens/Johan Nitares Indikatorer på skyddsvärd skog från år 2000 hade dock marksvamparna lyfts fram med besked. Av de svampar som där presenterades var 45 arter vedlevande (varav 42 rödlistade) och hela 265 sttcken marklevande (varav 150 rödlistade), de flesta mykorrhizasvampar.

År 2020 är 851 storsvampar rödlistade. Det innebär en ökning med knappt 9 procent sedan den förra rödlistan 2015. Förändringen beror enligt Artdatabanken främst på ett förbättrat kunskapsläge och att flera arter har bedömts. Man

anser att situationen för svamparna i stort sett är densamma som vid närmast föregående bedömning.

Uppföljningen av de svampar som till stor del är beroende av oplöjda och oögsade marker i det nu snabbt försvinnande gamla jordbrukslandskapet illustrerar på ett övertygande sätt rödlistans vetenskapliga tillförlitlighet. Dessa kulturskapade och hävdberoende marker var små och krympande redan 1993 då "förlagan" till den första rödlistan 2000 kom i form av SLU:s Floravärd i Jordbrukslandskapet. I den rödlistades med dåvarande system 62 arter av ängsvampar. I rödlistan från 2020 är 65 av de ca 150 svenska arterna rödlistade. Kunskapen har stått sig över tid och bekräftats genom de inventeringar och skötselinsatser som utförts under de senaste decennierna, inte minst i Dalarna.

En i jämförelse med de flesta andra organismgrupper hög andel arter är även globalt rödlistade. Av Sveriges 65 rödlistade ängsvampar finns 15 stycken på globala listan. Av Dalarnas 50 rödlistade ängsvampar är 14 arter upptagna på den globala listan. Vi har alltså ett stort regionalt ansvar!

Det är dock trösteriskt att flera enskilda ängsbrukare, ett antal ideella föreningar, Länsstyrelsen samt några kommuner trots allt arbetar envetet i avvecklingens motvind med att fördröja utsläckandet av dessa obeskrivligt artrika miljöer som skapats av våra förfäder med naturnära metoder för slätter och betesdrift.

Detta konstaterande är inte grundat i en nostalgisk känsla utan i en förståelse för vilka egenskaper hos äldre brukningsmetoder som utvecklade och bevarade biologisk mångfald, såväl på äng som i skog. Det handlar om att i möjligaste mån anpassa äldre metoder till nya tider.

Anders Janols

Ordförande i Svampklubben Skogsrisikan

Detta är den tredje artikeln i serien. Den första - "Fler hotade fåglar i Dalarna" - gick den 16 juni, den andra - "Dalaväxterna som snart är borta!" - publicerades den 23 juni. Den fjärde i serien kommer nästa vecka.